

ԲԼՐՈՑԼԻՊԻՆ, ՎՅԴՈՒՄ : ՓԼԵՐԴԻՆԱՆԴՐՈՒՄ :

— 1 ընտան, Հոգեմարմինը 24: Ամուսն 23ին Գու-
ղար իր ընտանիքովը Սաւթեմարըն Հասաւ: Գալսե-
լադի իրը ժողովրդեան մէջ մտան անոր ըրած արտա-
քոյ կարգի բնորոշելով թեան փայ ցոյցակս կը խօսի:
Անգղիա աւ ուսանելով թեան ունի որ անին քաղա-
քանիս կարծիք ապրտ կրնայ բուսել: Դեղը նաեւ
աւ Գէպքին մէջ կը պտտո՛հ: Բայց Հաստատու-
թեան կը յուսանը որ պնայեան ատեն մը պիտ' որ
գոյ, որուն մէջ յայտնի պիտի տեսնուի թէ Հան-
դարեանս ուղարկուած թեան իրայ ունեցուած կար-
ծեայն որը ստոյգ է: 1ԻՀաց 1831ին ապստամբու-
թեանը լրմնաւորեան ետքը՝ Անգղիային մէջ ուրիշ բանի
վրայ չէր խօսուել: Բայց եթէ պատերազմի մէջ ին-
կոզ Լեհոյ իրայ, Բայց ասունը օգուտ մ'ը լայուէ:
Կուէ, աւ անգամ ալ ապստամբանն դարպիս փա-
ռաւոր քոյցիկով պիտ' որ չգոյնաի:

ձով մը ցուցանեն եւ տեղեկութիւն արտաբերութիւն ընդունեն, որն որ պարտաւորութիւնն առ բանիս հաւասար զորում յանձնարարական ժողովոյն տնտեսական քննարկութեամբ մը զլուծելու ելաւ։ Այս ժամանակ մէջ անպիտան եւ զրկելի բոլորովին փոշի դարձած ամբողջ մը շոգեշարժ մեքենաները փառելիքն, որոնց ինքնահասն եւ ոչ մեղսի փոքր նշան մը չուրդուց։ Արդ որ յանձնարարական ժողովոյն անդամներուն ուղիւ լիքն ծխախոտի մեքենային աղբեղութիւնը կտրելոյն, անմիջապէս սկսաւ մուկը գունդափռելով դարս ելլել։ Եւ երբ որ նորէն լարելոյն՝ դարձեալ ծախիւր դարձան, Աս դիւտին դործագործութիւնն արդէն տեղի տեղիս սկսաւ։

Աս տարի Գերմանիա եւ հիւսիսային իտալիա բոլոր գաղութն եւ ամառն անձրեւէն զլուծել չընցաւ զիջողները, անդին Մոսկէն Գրեշէլ լուսարին ինքնակիցը Մոսկովիտէն աստիկ կը զրկէ։ Բոլոր Սպանիոյ գաղութն անպիտան լուսարայ զլուսար նիւթը՝ երկրորդականութեան կրօնաւորութեան եւ արտաքին կարգի արգելութեան վայր է։ Մոսկովիտէ մէջ մեք շորս ամառ շարունակ է։ ոչ անձրեւի կախիլ մը տեսնուց։ Երկրորդ կրակ դարձած է, ամառ համար երբեք իտալիա եւ անտառները սաստիկ տաքնալով կը բռնկեն եւ միեւն իմաներով հեռու տեղ կը տաքանան։ Օր մը Բարաց եւ Գորմիտը Անէճոյ բառած իտալական պարտեղնիւն շիտուել թեմաք մեծ հրդեհ մը տեսնուեցաւ, եւ պիտակէն ինքնոր երկրի ընդարձակ մաս մը լուսարաւորած է։ Սպիտակէն եկած Օլիտապի 28ին նամակները կը պատմեն որ ան երկրին արեւմտեան կողմերը մեծաւ տարած շտնի (շոգ) անտառ մը բորբոքուցաւ, որն որ մեք որ տեսնուց եւ վեց ուղիւստիւն մընի չափ անդ միտի դարձուց։ Մարախոսայի եւ բոլոր Արափոնայի մէջ սաստիկ ջրոյ պակասութիւն կայ, այն պէս որ հոնտի զայց մեծերն ամէն կարելի միջոցներու ձեռք զարկին՝ որ գէթ ամենահարկաւոր կարտառութիւնը ինքնին։ Այլեւայլ անձրեւ, ընդունելով համար Օլիտապի 28ին հրապարակաւ աղօթիկներ եւ շուն։ Անտառեղիւսի, Կաղարնիայի եւ Արափոնայի արհեստագործները միշտ ետ կը մնան։ Երկարատեւ երազութիւնը բոլոր ծախարանիւն տարած են, անակ որ փառաց եւ քաղաք, կայ մը դարձած է։

Աւստրիայի փառապանութեան պաշտօններն լրացիւր կը ծանուցանէ թէ Միլան Պր. Վերցիին երկր տարան արտաբերութիւն արուեր է իր դիտին համար, որն որ հանքային ու անկախան նիւթներու լրացողութեամբ՝ սոյոգ ընդ մէջ կենդանի բոժոժէն մետաքսը կը զատէ, այնպէս որ կտրէն կենդանի կրնայ պատենեն (կապալեն) ելլել եւ սկսի համար, համար սնուցուի։ Աս դիտին փայ շատ ժամանակէ մը կը խօսուէր, եւ հիմակ ելած պաշտօնական զրոյ ստուգուեցաւ։

Անգլիաներ ամսոյն 28ին ծան Սիլիվէն հրամանատարն, որն որ Անգլիա բառած ինքնութեան լրացիւր Ենգլիայի յարկեց, որ Նորի կարճաւ, որ զինքը 112 թնդանոթով բարեւելին։ Ամերիկայի անկոնայ նաւ շինելու մէջ հիմակ Ենգլիայացոց ձեռքն ստանդարտները յափշտակած են։ Առաջին հայտնաբեր զայլէ գերիներու փառապանութիւնը արուել։ Ան ժամանակները հաւատարմոր կըրն զայլէ Գրեշէլ բառած նաւերն բաւ մեծի մասին զեքներու փառապանութեան, արգելել փառապանաւորութեան եւ ծովու աւազակութեան կը դործածուէին։ Երբեք ձեռնաստանի հետ փառապանութեան արդարեւ թաղանթ նաւերու շինութիւնը յաւալացուց, որովհետեւ հոս շուտաւիտ հայտնաբեր։ Ենգլիա շատ ժամանակէ մը Սիլիվէնի շոգեղաններ շինելու մէջ յառաջադէմ էր, փառս զի Ենգլիայիցի գերեզման զոգեղանները կատարելագործելն անկէ հարկաւոր եւ օգտաբար սկսելոյն, եւ թէ ամառ մէջ ինչպէս յառաջացան՝ արդէն նոյն տանները շինուած՝ Կեւ Ալբրա բառած շոգեղանը կը վկայէ, որն որ մտուրս մեք ժամու եւ 40 բալէի մէջ նոր կտրէն գէպ ի Երկրի գնաց, որն որ 60 ժամ մէ անկէ հեռու է։ Բայց երբ որ Ամերիկայիցի ինքն ջանքն ու մտադրութիւնն Ամերիկայիցի շոգեղանները շինութեան փայ ինքնիցին, նաեւ ամառ մէջ Ենգլիայիցի գերազանցեցին։ Ամերիկայիցի շոգեղանները նոր կտրէն ու ի վերջոյն մէջ Ենգլիա շոգեղաններէն անկէ շուտ կ'ընթան։ Աս որ կը հաւատար որ Ամերիկայիցի թիւթեղնութեան նաւ մը Ենգլիայիցի թիւթեղնութեան նաւերը յաղթէ, որովհետեւ Ենգլիայիցի մէջ թիւթեղնութեան նաւ շինութիւնը ծաղկած էր։ Ենգլիա բառած թիւթեղնութեան նաւը փառս տարբերութեամբ կէս դար յառաջ շինուած հասանալիքի մեղի բառած նաւուէն կերպով շինուած է։

Հայտնաբեր տեղեկաւ Սիւր ծան Բոս Սիլիվէն փոխար շոգեղանով կ'ընէ հաւա, եւ անմիջապէս լուսար ստացի իւր մը բերաւ որ Ենգլիա ու Անգլիա անմիջապէս նաւայ հիւսիսարեւմտեան կողմերը բոլորովին տնտեսաւ կ'ընէ։ Ար ծան Բոս շատ համարեմա կը հաստատէ որ Բոսանի երկրը Անգլիային շոգեղանէն վեր դուրս է, հապա հաստատարար եւ զառնարաւ աստեւ 1846ին աշնան Պաֆինի ծախարդեցին մէջ գործարարութեան մը հանդիպած է, եւ իր մարդիկներուն մէկ մասը ան կողմերը թափառու յիւրապաններն սպանուած է։ Այստեղ տարի 1846ին ամառ տեղեկութիւններն ալ բաւ տմեկնային տար համարեցին եւ Ենգլիայի թորպաններն արան ստ տեղեկութեան համար շարահալ պէտք են ըլլալ՝ Կոստէլ քաղաքին մէջ զառնարի մ'առլեւ յառաջան բաժնէն կ'ընէ հաստատեց, որն որ Սիւր ծան Բոս գրի ունեւոր մեկտեղ բերած է, եւ կ'ընէ որ շատ համարեմա ծախարարութիւնս յառաջ կը տեսնէ թէ որ ձեռնարկ համար բաւական պաշար ունենայի։

Ո Ւ Ս Ո Ւ Ս Ե Ը Կ Ը Ե Ի

Ա Ջ Գ Ա Յ Ի Ն
Պիլիպինէն Բորնոսային։

Այս ա տարան 32բորդ Բոնով Պրուսիայի մէջ հաստատուած առաջին մետաքսարանին, պարկեց ձեռքիցիւն մտնողներն վայ իտալացիք։ աս անգամ Ենգլիային մի եւ նոյն օրայիկէն քաղաքով՝ Պրուսիայի երկրորդ՝ Տիւնց Պիլիպինէն մետաքսներն պատմել ինքնին ու ստորադրութիւնը կը զննէր։

Ըրդէն 1843ին բարեկշտակ Բակոր Տիւնցի 28էլայի, որ նոյն տան Պրուսիայի մետաքսներուն բաժակայի էր, յարմի տեսաւ թէ աս գաւառին մէջ միեւն, նոյն տան ստորակալն էր։ Կերպը գտնուան լաւագոնութեան պէտք ունի, որոնց օգնութեամբ տեղեկ զանաւոր բոժոժներուն թիւը կ'ընար շատ տեղեկ։ Աս զառնարաւ ինք կը մտածէր թէ գիւրին եւ միանգամայն տնտեսական եղանակ մը անաւարկ զանաւոր օգուաներ կը բերէ մետաքսագործութեան, որ տարւոյն ինք մը տանը նոյն գաւառին բնակչաց մեծ մասին պաշարէ։ Ինք Երոպա բոս ծախարարութեան մէջ աս բանին վայ հարկաւոր եղած համարեմա շոգեղանը իւր, եւ դիտել թէ որ կ'ընան անկէ բնարեւ է։ Բայց եր զառնարութեան ու ինտառութեամբ զիտեց որ տրուեալներն բանեւաւ մէջ շոգի գործածելու Պրուսիայի բնակչաց առջեւ լուսարովն անդու ու անմանութ ըլլալով՝ մետաքսարաններուն մէջ շոգեղանով մեքենաներ հաստատելու կ'ընար զանաւոր շատ խրախուրդն ու զարկարկելու, որովհետեւ ամառ նախ իրենց հոսիցէ անցած կերպին հետ խիտ կ'պառած էին, ուստի եւ ամէն նորութեանց դէմ հակառակութիւն եւ նախապաշարութ՝ ունէին, ինչպէս միեւն։ Հիմակ ալ շատերը Կեւ անին։ Երկրորդ աս շոգեղանով մեքենաներուն հաստատուելուն բաւական ինքնաբերութեան կ'ընէ իրենց ապրաւոր կորստեցները, եւ անոր համար դուրս բաւ մասին նոյն տեղեկութեան երկրիցի յառաջ կը բերին, որոնք Երոպայի պիլիպին կողմերն աստիկ անգամ շոգեղանով մեքենայ գործելու աստեւ ծաղկեցին։

Աս ու ամառ նախ պատճառները նոյն բարեկշտակութեամբ մասնակցով աւ ժամն լուսարովն սեպտեմբեր տարան կ'ընար ընարել, որն որ իր ամենապարզ ու խիտ անաւարկ շինութեամբ անաւարկ հին մանդիլաններուն (ձեռքիցիւն) կը մտնար։ Հոն գաղափար Պիլիպինէն Գորոս ամիրան ալ, որ Պրուսիա գաւառին մետաքսահաններուն ծախարարութիւնը յառաջադրելու համար մի եւ նոյն փախարն ու մի եւ նոյն կարծիքն ունէր, բարեկշտակ ծախար 28էլայիցի մեծ աղէս գործակից ելաւ, ու երկուք մէկտեղ աւ բաւ գաղափար հանեցին։ Պիլիպին շատ հիւստ մանդիլան իտալիային բերել տաւ, եւ քանակութեան կողմերը իտալական կ'ընար լուսար ծախարարները հաստատեց։ Ետեւ հոսիցիւն իտալիա Պրուսիայի շոգեղանիցի գլխաւոր մետաքսարան տեղեկանքը 100 իտալական ծախարան ստացաւ, այսինքն

Պրուսիա	20
Պիլիպին	16
Ենգլիա	16
Անգլիա	16
Մոսկովիտ	16
Պանարիտ	16

Ընդ ամենը 100 ծախարան։
Պրուսիա հաստատուած կարգադրութեան օգտակարութիւնը շատ զգնաց տեսնուեցաւ, եւ ինչ անտեսան մէջ տեղեկ անմետաքսահաններն որ աս նոր կերպն ընարելու էին, մեծ շահ կը բաղկեն իրենց մետաքսը յառաջան համեմատութեամբ հա-

րարին 20 միլիոն։ 30 աւելի գնով ծախարով։ Նոյն տանին ի վեր յառաջագործութեան մը կը նշանարար անդուն մետաքսներուն վայ, որոնք յառաջադրեալ անկէ կ'անուար ու անկէ յարապարակ են։ Երկու գործակիցներն ալ հիմակ հանդուրեղ են, բայց ստիպել տեղեկ պարտաւորաւ են կենդանի պաշար մետաքսներուն ինտար միեւն։ Հոն տարածելով՝ անոնց յառաջացան ու բարեկեցութեան այնպէս մեծ փոխ տուին։

Համի 1845 միւսաւոր Պիլիպինէն եղբարք մանարան մը կ'անդնէին, որ ինչոյ անուար կը կորուի, եւ անոր կից բոժոժարան մը, որն որ մետաքսարանիցի պէտք բոժոժներուն մեքենք պիտի պահէ։ Աս կ'ընար Պրուսիայի Անգլիա քառած իտալիան միեւն զինուած է։ Հաստատուելուն 40 ծախարան ու 10 մեծ առաջին իտալական կերպին համեմատ։ Ենգլից ելած մետաքսը սահմանուած էր 28էլայի կարգադրութեան կ'ընար 400 ծախարան։ Անգլից 1847ին առաջաններուն թիւը 20ի էր, ծախարաններն ալ 80ի, բայց ամառն որ բարեկշտակութեամբ Բակոր 28էլային նոյն տարին փախարանով ձեռք տեսնել աս նորահաստատ հիմար կ'ընէ անտարբեր, որոն հիմնագործներն մէկն ալ ինք եղած էր։ Կանարանը միեւն պո օրս իր գործունեութիւնը յարապարակ կը շարունակէ ի հաշիւ Պիլիպինէն եղբարք։ Ետեւ մէկ ալ իտալական կերպն ընդունուած է, զորն որ նոյն գործարանին հիմնագործները 1843ին փորձել էին, եւ որն որ հիմնական Պր. Բեքերմանը հիւստ գործարանին ինտարիտութեամբ շատ աղէկ յառաջ կ'ընէր։

Հիշեալ իտալական կերպին համեմատ նոյն մետաքսարանի մէջ փոռ մը մեծ առաջին մը կը տարբերէ, որոն բոլորակը շարս մեծու կը կենայ՝ առաւանին մէջ նետուած բոժոժներէն մետաքսի թիւերը հանելու համար, իսկ պզտիկ աղիկները կարգաւ անտարաններ կը քարձնեն, որով մետաքսին թիւը կը կարծին։ Աս կերպը թեպէտ աղուոր մետաքս կու տայ, սակայն նոյն իսկ իտալիայի մէջ հիմակ թող սրուած է, եւ շոգեղանով մեքենաներուն միջնորդութեամբ կ'աւարտելագործուած։ Այստեւ մեքենայի Պիլիպինէն մանարանը շատ սիրուն մետաքս կը հանէ եւ իրաւամբ յարմի համարուած է, մանաւանդ իր սրանքի արծաթափայլ գունայն եւ իր պայծառութեամբ համար, որուն ամենեւին արեւելեան մետաքսն մը չկրնար հաւասարել։ Անիկայ յոռաւ կու դայ չէ թէ միայն գործարանի փերկացուին յանգեն, որն որ խիտ ընարութիւն կ'ընէ բոժոժներու մէջ, հապա նաեւ անկից, որ կ'ընար մետաքսը փայլուն փոռ մ'ունի իր աւառաններուն ջուրը շարունակ նորակելու համար։ Աս անան նոյն մետաքսներն ինքնորուն նշանուոր գերաւ զանցութիւն մը կու տայ՝ փայլունութեան ու ծեղկութեան կողմանէ։ Ասոր մէջ հաստարարէն 160ի շափ մանող ու անուրի դարձնող կը բանի։

Անտառայ Պիլիպինէն եղբարք մանարանը տարին 4,000 քուշ (Տոնայ) աղիւ մետաքս կ'ընար բերել, եւ աս փառանքս համար 50,000 քուշ բոժոժ կամ իտալի կը գործածէ։ Աս մետաքսը, ինչպէս քինել, անհամեմատ սպիտակութեան ու փայլ մ'ունի, եւ նոյն սրախութեան համար շատ յարգ ունի ինքն ու ինտարի փառապաններուն մէջ, ու նաեւ իրեն փայլած դիմն ալ կը գտնէ։

Բ Ա Ր Ո Ց Ա Ն Ի Ն Վ Ի Պ
Պիլիպինէն Բորնոսային։

Գ. Փեթրոյ Երաւիլուէ։
Ինչպիսի ընդեր, Բորնոսային ի օրին զործ գնուել համար ընարած մարդը՝ քուշ երաւիլու Բորնոսային էր։ Պոնը որն որ երբեք ծախարի մը չէր ինչպէս եւ արեւմտապիտոյ առանձին բերած անկէ, աս մարդը ու իր ծառայութեան մէջ տաւ։ Երբ որ գործն ան էր՝ որ տեղը հանդէսներ ու ամենայն անգամներ տաւ։ Սպանիոյցից գիւրազներուն ու հին առաջաններուն Բորնոսայից ու Սպանիոյցից գէթ քանակութեան անոնք երբեք կ'ընար եւ երբեք զանաւոր ինքն մէջ ինքն քուշ ըլլալով՝ ամենք փառով մեղի կ'ընէին։ Իր ամենին քուշութիւնն ան էր, որ արտաբերութեան ու քաղաք, երկրիցի ու յառաջ սիրոյ ու տոնելութեան կ'ընէր լուսնեղան ալ զգալ կու տար։

Բակի զառ Բորնոսայի գաւառի բնութիւն, զեղեղիկ գէղ, ամառ ու համարանի փայլունքն անկէ։ Պրուսիականութեան աստեւ ինչ մը բաւ ստորմը ըլլալով՝ միայն ալ բաւական զարգարած էր։ Բայց իր երաւիլութեան համարան ամեն տեղ հաշարուած էր, ուստի եւ արտաբերութեան ընկերութիւն մը չէր

